

Dostosowanie wymagań edukacyjnych dla dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w edukacji wczesnoszkolnej.

Jolanta Rafał-Łuniewska
WSPE

(materiał wykorzystany podczas e-kursu)

Upośledzenie umysłowe – niepełnosprawność intelektualna

W ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz.357) dodano w art. 3 pkt 18b wprowadzający mniej stygmatyzujące określenie „**niepełnosprawność intelektualna**” zamiast „upośledzenie umysłowe”. Zgodnie z tym przepisem „ilekroć w przepisach ustawy o systemie oświaty jest mowa o upośledzeniu umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym lub głębokim należy przez to rozumieć **niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym lub głębokim**”.

Termin „*upośledzenie umysłowe*” używany jest wciąż w wielu ważnych dokumentach dotyczących tej kategorii niepełnosprawności, takich jak: klasyfikacje, kryteria diagnostyczne, rozporządzenia prawne i deklaracje, co sprzyja jego utrwaleniu w języku fachowym, a także potocznym.

Definicja upośledzenia umysłowego

Niedorozwój umysłowy (upośledzenie umysłowe) charakteryzuje się istotnie niższym niż przeciętne funkcjonowaniem intelektualnym z jednocześnie współwystępującym ograniczeniem w zakresie dwóch lub więcej spośród następujących umiejętności przystosowawczych: porozumiewania się, samoobsługi, trybu życia domowego, uspołecznienia, korzystania z dóbr społeczno-kulturalnych, samodzielności, troski o zdrowie i bezpieczeństwo, umiejętności szkolnych, organizowania czasu wolnego i pracy. Niedorozwój umysłowy ujawnia się przed 18. rokiem życia (R. Luckasson, i in., 1992, s. 1; W: J. Kostrzewski, 2006, s. 16).

ICD-10 definiuje upośledzenie umysłowe jako ” istotne obniżenie ogólnego poziomu funkcjonowania intelektualnego, oraz trudności w zachowaniu przystosowawczym, występujące przed 18 r. ż.”

Zgodnie z DSM-IV upośledzenie umysłowe to ” istotnie niższy poziom funkcjonowania intelektualnego (IQ 70 i poniżej), który występuje przy znacznych ograniczeniach w zachowaniu przystosowawczym, przynajmniej w dwóch następujących obszarach: porozumiewanie się, troska o siebie, tryb życia domowego, sprawności społeczno-interpersonalne, korzystanie ze środków zabezpieczenia społecznego, kierowanie sobą, troska o zdrowie i bezpieczeństwo, zdolności, sposób organizowania wolnego czasu i pracy. Początek tego stanu musi wystąpić przed 18 r. ż”

Klasyfikacja

Zgodnie z obowiązującą klasyfikacją wyróżnia się 4 stopnie niepełnosprawności intelektualnej:

- lekki,
- umiarkowany,
- znaczny,
- głęboki.

Dziecko z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

uzyskuje orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego na mocy decyzji Zespołu orzekającego, działającego w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej. W orzeczeniu Zespół przedstawia diagnozę, zalecenia i uzasadnienie. W diagnozie zawarte są informacje o możliwościach i potencjale rozwojowym dziecka. W przypadku dziecka z upośledzeniem umysłowym określone są:

- poziom rozwoju intelektualnego,
- poziom rozwoju poszczególnych funkcji poznawczych,
- cechy funkcjonowania społecznego dziecka.

Zazwyczaj rozpoznanie obejmuje także elementy diagnozy edukacyjnej związanej z umiejętnością czytania i liczenia. W razie potrzeby dołączona jest diagnoza logopedyczna.

Potencjał rozwojowy dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Dzieci niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim mają **zróżnicowany potencjał rozwojowy**. Jest to zaburzenie o charakterze globalnym (wszystkie funkcje i procesy psychiczne odbiegają od normy), dlatego ich trudności w uczeniu się wynikają z zaburzeń:

- spostrzegania,
- uwagi,
- pamięci,
- myślenia,
- mowy,
- sprawności motorycznych,
- procesów emocjonalnych, motywacyjnych i adaptacji społecznej.

Rodzaje zaburzeń

Spostrzeganie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim jest niedokładne, wybiórcze, węższe zakresowo, występują zaburzenia analizy i syntezy spostrzeżeń. Najtrafniej poziom poznania zmysłowego u tych dzieci można określić cytując słowa H. Borzyszkowskiej : *dziecko upośledzone umysłowo mało widzi – kiedy patrzy i mało słyszy – kiedy słucha.*

Uwaga – dzieci te mają obniżoną zdolność koncentracji uwagi. Ich uwaga jest krótkotrwała, mało podzielna i łatwo ulega zakłóceniu(nadmiernie odwracalna). Bardzo trudno jest skoncentrować ich uwagę zwłaszcza, gdy podejmują rozwiązanie zadań sprawiających trudności. Wzmacnianie uwagi tych uczniów jest procesem ciągłym i nie można go pomijać w trakcie realizacji działań edukacyjno-terapeutycznych.

Rodzaje zaburzeń cd.

Pamięć- dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim mają dobrą pamięć mechaniczną. Natomiast pamięć logiczna jest u nich w dużym stopniu zaburzona, co przejawia się w obserwowanych faktach:

- odtwarzanie zapamiętanych informacji odbywa się według zapamiętanej kolejności;
- często po prostu nie rozumieją tego, czego wyuczyły się na pamięć kiedy wymaga to wybiórczego stosowania zapamiętanych wiadomości;
- potrzebują również większej liczby powtórzeń, aby utrwalić zapamiętane informacje.

cd. Rodzajów zaburzeń

Mowa- rozwój mowy u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim często bywa opóźniony, jednakże z uwagi na stosunkowo dobrą pamięć mechaniczną są w stanie (przy dobrej stymulacji środowiskowej) opanować znaczny zasób słownictwa, chociaż:

- mają trudności w rozumieniu znaczenia wypowiedzi oraz w samodzielnym tworzeniu
- dłuższych wypowiedzi (twórcze stosowanie mowy);
- częściej też w porównaniu z dziećmi w normie intelektualnej występują u nich wady wymowy;
- z uwagi na częste zaniedbanie środowiskowe można zaobserwować też używanie wulgaryzmów i wyrażeń slangowych.

Mają stosunkowo dobrze rozwiniętą mowę odtwórczą, ale słabiej funkcjonuje u nich twórczy wymiar mowy.

cd. Rodzajów zaburzeń

- **Myślenie** - dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim mają **zaburzone myślenie abstrakcyjne**, słowno-pojęciowe. Ich myślenie rozwojowe zatrzymuje się na poziomie myślenia konkretno-obrazowego, co przejawia się w trudnościach z abstrahowaniem, uogólnianiem, tworzeniem pojęć, wnioskowaniem czy przewidywaniem (myśleniem przyczynowo-skutkowym). Zaburzenie wyższych form myślenia w znacznym stopniu utrudnia zdobywanie wiedzy i powoduje, że pewien jej zasób jest niedostępny osobom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim.

Najczęściej występujące zaburzenia u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, które mają znaczenie dla osiągnięcia dojrzałości szkolnej, to:

- zaburzenie orientacji przestrzennej i niski poziom sprawności grafomotorycznej,
- słaba koncentracja uwagi i wolniejsze tempo pracy,
- liczne i nasilone wady wymowy,
- zaburzenia analizy i syntezy (wzrokowej, słuchowej, wzrokowo-słuchowej),
- trudności w rozpoznawaniu liter oraz w czytaniu,
- istotnie zaburzony poziom rozumienia wszelkich reguł, zasad, definicji,
- utrudnione tworzenie pojęcia liczby,
- ograniczenia procesów pamięciowych,
- trudności w orientowaniu się w stosunkach czasowych i posługiwaniu się nimi,
- słaby poziom stosowania umiejętności w praktyce,
- mała samodzielność w wykonywaniu zadań,
- często występująca nadpobudliwość psychoruchowa lub zahamowanie,
- brak krytycyzmu i trudności w antycypacji zachowań,
- impulsywność i podatność na negatywne wpływy otoczenia,
- niski poziom motywacji,
- mała wrażliwość na potrzeby innych,
- częste przejawy agresji.

Podstawa programowa

Zgodnie z podstawą programową wychowania przedszkolnego w przypadku dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim funkcje przedszkola dotyczą: opieki, edukacji, wychowania, a w przedszkolu specjalnym także rehabilitacji i profilaktyki.*

Dziecko z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim realizuje tę samą podstawę programową, która przewidywana jest dla dzieci zdrowych z uwzględnieniem zasady indywidualizacji.

*

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przyspasabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017, poz.356)

Wymagania dydaktyczno-wychowawcze wobec dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Zapewnienie dzieciom poczucia bezpieczeństwa (stałość i jasność reguł obowiązujących w przedszkolu , szkole i grupie).

Zasady pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną warto aby łączyły nauczanie, wychowanie i interwencyjne oddziaływanie pedagogiki specjalnej, czyli:

- dokładne poznanie dziecka;
- indywidualizacja w zakresie stosowanych metod, środków i organizacji pracy w stosunku do charakteru zaburzeń;
- systematyczność oddziaływań na zaburzenia zachowania;
- trwałość wyników oddziaływań;
- elastyczność działań – uwzględniając a zmiany w środowisku i zmiany dotyczące zaburzeń i odchyleń;
- współpraca i współdziałanie rodziny i środowiska ze specjalistą pracującym z dzieckiem

Diagnoza funkcjonalna

Diagnoza przeprowadzana w poradniach psychologiczno-pedagogicznych ma na celu rozpoznanie niepełnosprawności, określenie stopnia niepełnosprawności intelektualnej i wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Rozpoznanie niepełnosprawności intelektualnej nie wyklucza występowania innych rodzajów zaburzeń. Niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim na etapie przedszkolnym może nie być rozpoznana i jest prowadzona dopiero w momencie rozpoczęcia nauki szkolnej.

Diagnoza funkcjonalna akcentuje to, co dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie i to, co już opanowało oraz to, co podejmie ze wsparciem drugiej osoby. Diagnoza funkcjonalna ma wskazać możliwości rozwojowe, które są podstawą opracowywania, realizacji oraz badania efektywności programów edukacyjno-terapeutycznych

Wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania dziecka

jest złożonym procesem rozpoznania, którego celem jest ocena poziomu *wiedzy i umiejętności, potrzeb, zakresu możliwości i ograniczeń*. Powinna być prowadzona w sytuacjach naturalnych z uwzględnieniem emocji i zainteresowań dziecka.

Wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania powinna być opracowana przez *Zespół nauczycieli i specjalistów* prowadzących zajęcia z danym dzieckiem. Ważny jest udział rodziców w gromadzeniu danych o dziecku.

Informacje o dziecku do diagnozy funkcjonalnej

Jednym z pierwszych etapów oceny poziomu funkcjonowania ucznia jest zebranie informacji, najczęściej przez wychowawcę grupy, uzyskanych ze wszystkich dostępnych źródeł, tj.:

- 1) **obserwacji dziecka** mającej na celu pozyskanie informacji dotyczących: zachowania dziecka, jego relacji rówieśniczych i z osobami dorosłymi, przygotowania do zajęć, umiejętności i wiadomości, problemów osobistych etc.);
- 2) **informacji od rodziców**, prawnych opiekunów lub rodzeństwa ucznia nt. stanu zdrowia dziecka, ewentualnie problemów wychowawczych i edukacyjnych, zagrożenia niedostosowaniem społecznym, statusu rodzinnego, społecznego, materialnego, konieczności zapewnienia wsparcia finansowego, rzeczowego;
- 3) **informacji od innych specjalistów** pracujących z dzieckiem w zakresie kierunków oddziaływań, rodzajów problemów dziecka; rodzajów zaburzeń, działań, form pomocy udzielonych w danym roku;
- 4) **dokumentacji szkolnej** (np. orzeczenia poradni psychologiczno - pedagogicznej, badań specjalistycznych wykonanych np. podczas pobytu w szpitalu, przychodni zdrowia, arkuszy ocen)

Indywidualizacja nauczania

Kluczowa w procesie edukacji przedszkolnej dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim jest **zasada indywidualizacji**. W sposób oczywisty wymusza dostosowanie poczynań pedagogicznych do możliwości oraz potrzeb dziecka. Zasada indywidualizacji powinna dotyczyć dwóch poziomów:

- Pierwszy z nich skupia się na mocnych stronach dziecka i jest wyznacznikiem indywidualnego podejścia do zainteresowań, motywacji, aspiracji czy innych artystycznych zdolności.
- Drugi zaś dotyczy korygowania sprawności zaburzonych. Właśnie ten rodzaj indywidualizacji jest charakterystyczny w pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną.

Jednak dziecko, wobec którego stosowana jest zasada indywidualizacji w nadmiarze, jako pewien nawyk dydaktyczny, nie ma możliwości współdziałania w grupie, budowania adekwatnej samooceny, korygowania swoich możliwości, a nawet budowania szacunku do siebie i innych, i warto, aby nauczyciel edukacji przedszkolnej o tym pamiętał.

IPET

Podstawą do opracowania IPET są informacje zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego oraz wynik wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, zwanej inaczej diagnozą dla rozwoju, diagnozą funkcjonalną czy diagnozą dla jakości życia .

(por. I. Obuchowska, 2002; B. Marcinkowska, 2004, 2009)

IPET dla dziecka z niepełnosprawnością intelektualną

Realizując IPET DLA DZIECKA Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ nauczyciel powinien kierować się ważnymi założeniami postępowania pedagogicznego, co najmniej w zakresie:

- kształtowania motywacji do poznawania i realizacji nowych zadań;
- zwiększania możliwości dziecka w poznawaniu samego siebie i otoczenia;
- stwarzania kreatywnych warunków uczenia się;
- kształtowania samodzielności dziecka;
- utrwalania osiągnięć.

Każdy IPET powinien podlegać ewaluacji. Ułatwi to weryfikację treści, zasad, metod i form pracy na poszczególnych zajęciach. W związku z tym nauczyciel powinien prezentować postawę gotowości do weryfikacji i ewentualnej zmiany w zakresie postępowania, wymagań, metod, form i środków dydaktycznych stosowanych w trakcie zajęć.

Środki dydaktyczne w pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną w st. lekkim

Przygotowanie dzieci do życia we współczesnym świecie wymaga określonych zmian w edukacji. Muszą być one dostosowane do zmieniających się warunków i rozwoju cywilizacji. **Technologie informacyjne** stanowią integralną część tego procesu. Praca z komputerem pozwala dziecku na samodzielność w zakresie działania i decydowania, na kreatywność i szeroko rozumianą sprawczość. W edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu w stopniu lekkim wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych ma wielorakie znaczenie. Nauczyciel, dobierając środki dydaktyczne dla dzieci z upośledzeniem umysłowym, powinien kierować się:

- celami, jakie chce osiągnąć;
- możliwościami dzieci;
- zainteresowaniami uczniów;
- zapleczem organizacyjno-ekonomicznym placówki;
- własnymi umiejętnościami.

W związku z tym należy uznać, że środkiem dydaktycznym będzie wszystko to, co przybliży dziecku otaczający świat, ułatwi poznanie i zrozumienie, a także określenie i odnalezienie swojego miejsca w społeczeństwie i otaczającej rzeczywistości.

Uczeń w edukacji wczesnoszkolnej może mieć problemy z:

- wewnętrzną organizacją nowo nabytej wiedzy i integrowaniem jej z już posiadaną (stąd wolne tempo uczenia się);
- generalizowaniem wiedzy oraz wykorzystywaniem jej w różnych dziedzinach;
- opanowaniem materiału o charakterze abstrakcyjnym (ze względu na bardzo słabą pamięć krótkotrwałą dzieci te zdecydowanie łatwiej pracują i uczą się na materiale konkretnym);
- umiejętnością myślenia przyczynowo-skutkowego ;
- dokonywaniem porównań między zbiorami (różnicowanie i szukanie podobieństw);
- dokonywaniem uogólnień, szczególnie o charakterze werbalnym;
- umiejętnością odróżniania cech istotnych od nieistotnych.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych:

- powinno dotyczyć głównie form i metod pracy z uczniem, zdecydowanie rzadziej treści nauczania;
- nie może polegać na takiej zmianie treści nauczania, która powoduje obniżanie wymagań wobec uczniów z normą intelektualną;
- nie oznacza pomijania treści programowych, tylko ewentualnie realizowanie ich na poziomie wymagań koniecznych lub podstawowych;
- nie może prowadzić do zejścia poniżej podstawy programowej, a zakres wiedzy i umiejętności powinien dać szansę uczniowi na sprostanie wymaganiom kolejnego etapu edukacyjnego

Dostosowania dla ucznia z lekką niepełnosprawnością intelektualną to:

- omawianie niewielkich partii materiału i o mniejszym stopniu trudności;
- pozostawianie więcej czasu na jego utrwalenie;
- podawanie poleceń w prostszej formie
- unikanie trudnych, czy bardzo abstrakcyjnych pojęć
- częste odwoływanie się do konkretnego, przykładu
- unikanie pytań problemowych, przekrojowych
- wolniejsze tempo pracy
- szerokie stosowanie zasady pogłębienia
- odrębne instruowanie dzieci
- zadawanie do domu tyle, ile dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie

Niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym

Zaburzenia:

Opóźniony rozwój mowy - stwierdza się zwolnione tempo pojawiania się poszczególnych okresów rozwoju mowy. Mowa ograniczona jest do małej liczby słów lub prostych zdań, które spełniają funkcje komunikacyjne. Dzieci te komunikują się prostymi zdaniami, równoważnikami zdań, pojedynczymi wyrazami, bądź pozawerbalnie (gesty, mimika z jednoczesną wokalizacją). Mają trudności nie tylko w przekazie słownym, ale i w odbiorze informacji, dlatego w kontakcie interpersonalnym z osobą upośledzeniem umysłowym należy unikać wypowiedzi zbyt złożonych, zawierających pojęcia abstrakcyjne, nagromadzenie form wyrażających stosunki przestrzenne i czasowe.

Zaburzenia cd.

Zaburzona pamięć świeża i trwała. Dzieci mają trudności w dłuższym skoncentrowaniu się na określonym przedmiocie czy czynności, zapamiętywaniu, przechowywaniu, rozpoznawaniu i odtwarzaniu informacji, często występują zmyślenia. Ich postępy w uczeniu się są ograniczone, ale pewna grupa dzieci jest w stanie opanować podstawowe umiejętności potrzebne do czytania, pisania, liczenia. Liczenie oparte jest najczęściej na przeliczaniu elementów. Uczniowie mają trudności przy operowaniu pieniędzmi.

Myślenie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym ma charakter konkretno-obrazowy, nieoperacyjny. Dostrzegają podobieństwa i różnice między przedmiotami i rysunkami, potrafią poprawnie zdefiniować proste pojęcia.

Zaburzenia cd.

Poziom umiejętności społecznych jest wyższy niż kompetencje intelektualne i uzależniony od jakości uczenia się i wychowania w rodzinie i w placówkach. W relacjach interpersonalnych ujawniają sympatię i przywiązanie, oraz potrzebę kontaktów społecznych. Zakres przeżyć emocjonalnych jest porównywalny z bogactwem doznań dzieci w normie intelektualnej. Mają świadomość upływu czasu. Rozumieją pojęcia „przeszłość”, „przyszłość” i interesują się swoimi perspektywami choć dotyczą one wyłącznie niedalekiej przyszłości. Mają jednak trudności w funkcjonowaniu w sytuacjach problemowych, wymagających m.in. umiejętności poszukiwania informacji o problemie i możliwościach działania. Kompetencje społeczne są w dużej mierze uwarunkowane jakością oddziaływań wychowawczych.

Niepełnosprawność intelektualna w stopniu znacznym

Zaburzenia:

- zaburzenia w zakresie receptorów (np. wzroku, słuchu) oraz uszkodzenie kory mózgowej, częściej współwystępują padaczka, wady neurologiczne i fizyczne. **Upośledzenie analizatorów powoduje, że osoba niedokładnie odzwierciedla otaczającą je rzeczywistość.** W przypadku percepcji zwraca się uwagę na zaburzenia w zakresie funkcjonowania zmysłów oraz pola odbioru wrażeń.
- w bezpośrednich kontaktach zwracają uwagę: układ ciała, sposób patrzenia, odroczone reakcje, czy też czasami **nieadekwatne reakcje na bodźce, przejawiające się nadwrażliwością lub niedowrażliwością.**
- proces spostrzegania przebiega wolno i niedokładnie.
- dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym rozumieją mowę i proste polecenia.

Zaburzenia cd.

- w komunikacji werbalnej występują zaburzenia mowy, które często w znacznym stopniu zniekształcają wypowiedź, przez co staje się ona niezrozumiała dla otoczenia i jest nierzadko przyczyną niechęci do komunikowania się, manifestowanej wycofywaniem się, **Dzieci te wytwarzają często „specyficzny kod językowy” zrozumiały tylko dla najbliższego otoczenia, zwłaszcza wtedy, gdy ich potrzeby bez najmniejszego wysiłku są przez innych spełniane i mowa werbalna wydaje się im niepotrzebna.**
- osoby dorosłe z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym cechuje mechaniczna pamięć, uwaga mimowolna o małej trwałości.
- myślenie konkretno-obrazowe, przedoperacyjne (rozpoznają kształty geometryczne, umieją przerysować koło, trójkąt, kwadrat, drzewo, stół, dom, postać człowieka. Dostrzegają podobieństwa i różnice między przedmiotami i rysunkami, ale nie potrafią ująć podobieństw i różnic między pojęciami.
- wymagają wsparcia w procesie radzenia sobie w trudnej dla nich sytuacji.

Narzędzia diagnostyczne do obserwacji dziecka

Podstawową metodą poznania wykorzystywaną w wielospecjalistycznej ocenie poziomu funkcjonowania dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym jest **obserwacja** przeprowadzana w sytuacjach naturalnych (w szkole, w domu, w naturalnych sytuacjach życiowych). Wyniki odnotowywane są w arkuszach obserwacji, stanowią podstawę do analizy funkcjonowania dziecka. W procesie rozpoznania wykorzystuje się także wywiad, analizę dokumentów i analizę wytworów ucznia (zeszyty, rysunki, inne prace plastyczne itp.), a niekiedy także proste zadania diagnostyczne.

Opracowanie narzędzi, które będą rejestrowały wyniki lub wynik procesu rozpoznania (np. arkuszy obserwacji) jest istotne nie tylko ze względu na wstępną ocenę poziomu funkcjonowania dziecka, ale także dla oceny przebiegu procesu uczenia się (efektów). Najczęściej stosowaną formą rejestrowania wyniku procesu rozpoznania są **arkusze obserwacyjne**.

Arkusze obserwacyjne

Sposoby ich konstruowania mogą być różnorodne, a uzależnione są przede wszystkim od przeznaczenia, wiedzy psychologiczno-pedagogicznej autorów, przyjętych koncepcji teoretycznych, a także dotychczasowych doświadczeń i wieku ucznia.

Konstruowanie pełnej dokumentacji rejestrującej wyniki rozpoznania jest zadaniem Zespołów nauczycielskich. Często wykorzystywanym przez Zespoły specjalistów narzędziem do oceny funkcjonowania społecznego jest **Inwentarz do oceny postępu w rozwoju społecznym H.C. Gunzburga**, który ocenia: obsługiwanie siebie, komunikowanie się, uspołecznienie, zajęcia